

بررسی عوامل فرصت‌زا و تهدید آفرین در رابطه با کشور امارات و نقش هریک در همگرایی یا واگرایی

عبدالله پیکرنگار^۱، علی جهانشاهی^۲، سید حسن حسینی^۳

پذیرش مقاله: ۹۶/۱۰/۲۳

دریافت مقاله: ۹۶/۰۹/۱۵

چکیده

این تحقیق به دنبال شناسایی عوامل فرصت‌زا و تهدید آفرین کشور امارات در همگرایی یا واگرایی (فرصت‌ها و چالش‌ها) با جمهوری اسلامی ایران است و برای شناخت محیطی، این سؤال مطرح می‌گردد که موانع و چالش‌های فراروی ایران برای رسیدن به همگرایی منطقه‌ای با کشور امارات چیست؟ و جمهوری اسلامی ایران از چه فرصت‌هایی در کشور امارات، برای تسریع در روند همگرایی و پرهیز از واگرایی منطقه‌ای، می‌تواند بهره‌بردار؟ برای پاسخ به این پرسش‌ها ابتدا چارچوب نظری همگرایی و رویکردهای مختلف آن بررسی و هم‌چنین عوامل و چالش‌هایی که موجب واگرایی منطقه‌ای می‌گردند، تبیین شد. این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی انجام شد و این عوامل به روش کتابخانه‌ای و تحلیل اسنادی استخراج و با طراحی پرسشنامه، نظر جامعه آماری در خصوص میزان نقش و کارکرد این عوامل در همگرایی یا واگرایی کشور امارات با جمهوری اسلامی ایران، به روش پیمایشی به دست آمد. جمع‌آوری اطلاعات از روش تحقیقات میدانی با استفاده ابزار پرسش‌نامه محقق ساخته و سؤالات آن با استفاده از طیف لیکرت تهیه شد. ضریب روایی محتوایی شاخص‌ها از حداقل ضریب محتوایی (۰,۶۲) بیشتر شد، و از روایی بسنده برخوردار گردید پایایی از روش دو نیمه کردن با استفاده از آزمون گاتمن، ۰,۸۵ به دست آمد. در نهایت عواملی هم چون «وابستگی کشور امارات به تنگه هرمز»، «شیعیان امارات»، «فرهنگ و دین»، «سپر دفاع موشکی»، «پیمان‌های نظامی امارات»، «نهایی نشدن مرز امارات با ایران»، «همکاری با قدرت‌های جهانی»، «سیاست‌های منطقه‌ای امارات» از جمله عواملی هستند که در همگرایی یا واگرایی کشور امارات با جمهوری اسلامی ایران نقش مهمی دارند.

واژگان کلیدی: همگرایی، واگرایی، فرصت‌ها و تهدیدها، ژئوپلیتیک، امارات

۱. دانش‌آموخته دکتری - مدیریت راهبردی نظامی - دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)، apeikarnegar@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری - علوم دفاعی راهبردی - دانشگاه عالی دفاع ملی

۳. دانشجوی دکتری - علوم دفاعی راهبردی - دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

ایران به‌عنوان کشوری بزرگ و بازیگری تأثیرگذار در خاورمیانه همواره در تحولات منطقه‌ای نقشی مؤثر ایفا کرده است و در ارتباط با موضوعات و رویدادهای منطقه‌ای مهم در کانون توجهات قرار داشته است. با توجه به موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک منطقه و وجود ذخایر غنی انرژی، ایران نمی‌تواند سیاست انزواگرایی در پیش بگیرد زیرا منافعش در همکاری و تعامل با سایر بازیگران می‌باشد. از جمله مهم‌ترین بازیگران منطقه‌ای در پیرامون نزدیک ایران، همسایگان عرب آن می‌باشند. (نجفی فیروزجایی، ۱۳۸۸: ۱)

شناخت نیروهای ریشه‌ای و زیربنایی در حوزه ژئوپلیتیک که مورد علاقه رقبای جهانی، منطقه‌ای یا محلی است، برای کشوری که دارای نقش یا نقش‌های تعیین‌کننده ژئوپلیتیک در آن حوزه است، یک ضرورت تلقی شده و در صورتی که نتوان این نیروها را شناخت و آن‌ها را در جهت اهداف ملی و مناسبات منطقه‌ای سازمان‌دهی نمود و به‌استخدام گرفت، قطعاً رقبای منطقه‌ای و فرماندهی‌های یا جهانی از این پتانسیل‌ها در جهت منافع خود بهره خواهند جست و با الگوهای تعارض، اختلاف، تضاد و عدم تجانس‌های ساختاری، تعادل فضایی حوزه ژئوپلیتیک را برهم زده و موجب توسعه رفتارهای خصومت‌آمیز می‌گردند. (حافظ‌نیا و همکار، ۱۳۸۸: ۱۷۴) اگر فضای محیطی و شرایط فرهنگی، جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی کشورها مورد سنجش قرار نگیرد، طبعاً نمی‌تواند مطلوبیت نهایی را برای منافع ملی ایران به وجود آورد. بسیاری از بحران‌های بین‌المللی و منطقه‌ای به این دلیل ظهور می‌یابند که بازیگران سیاسی بدون توجه به بافت و شرایط محیطی و کنش امنیتی و راهبردی مبادرت به گسترش حوزه نفوذ خود نموده‌اند. بنابراین لازم است تا جغرافیای منافع ملی کشورها مورد شناسایی قرار گیرد. (متقی و همکار، ۱۳۹۰: ۷۱) انجام این‌گونه تحقیقات از اهمیت بالایی برخوردار است زیرا جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به علائق و منافع جامع در قالب ملاحظات راهبردی نظام بین‌الملل، باید راهبرد ژئوپلیتیک خود را با مطالعه و بررسی دقیق راهبرد ژئوپلیتیک ممالک همسایه و توجه به تقدم کشورهای ...، امارات متحده عربی، ... و نیز با شناسایی علائق منطقه‌ای سایر کشورهای همجوار تدوین نماید. بررسی و شناخت عوامل ژئوپلیتیک کشور امارات، و چگونگی بهره‌گیری از آن‌ها جهت تدوین راهبردهای ژئوپلیتیک تولید صلح، امنیت و توسعه، به دلیل قرار داشتن در منطقه مهم ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک خلیج فارس از اهمیت بالایی برخوردار است. و می‌تواند ره‌گشای دانش‌پژوهان و علاقه‌مندان به موضوعات ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی باشد. شناخت فرصت‌ها و تهدیدات کشور

امارات جهت تدوین راهبردهای ژئوپلیتیکی و اتخاذ رویکردهای مناسب در راستای ارتقای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ضروری است. هم‌چنین شناخت مؤلفه‌ها و محورهای ژئوپلیتیک که باعث پیوستگی و استمرار در حوزه‌های راهبردی سایر کشورهای منطقه شده، و رعایت هم‌نویسی با آن‌ها نیز ضروری است. با بررسی اسناد و مدارک در کتابخانه دانشگاه دفاع ملی و اینترنت مشخص گردید سوابق تحقیقاتی در حوزه ژئوپلیتیکی در چارچوب سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران موجود است اما در قالب بررسی و شناخت تهدیدات و فرصت‌های کشور امارات جهت همگرایی و پرهیز از واگرایی و در تدوین راهبرد دفاع ملی کمتر کار شده است. لذا مسئله اصلی تحقیق فقدان بررسی و شناخت تهدیدات و فرصت‌های کشور امارات جهت همگرایی و پرهیز از واگرایی به صورت مدوّن است. بنابراین مهم‌ترین هدفی که در این تحقیق دنبال می‌شود «شناخت و توصیف تهدیدات و فرصت‌های کشور امارات برای همگرایی یا واگرایی است.» بنابراین در این تحقیق به سؤالات زیر پاسخ داده خواهد: «عوامل فرصت‌زا و تهدید‌آفرین کدامند؟ و در همگرایی یا واگرایی رابطه دو کشور چه نقشی دارند؟

در این تحقیق با پاسخگویی به این سؤالات به دنبال یافتن عوامل فرصت‌زا و تهدید‌آفرین کشور امارات در همگرایی یا واگرایی (فرصت‌ها و چالش‌ها) با جمهوری اسلامی ایران است.

مبانی نظری

الف - پیشینه :

بررسی صورت‌گرفته از سوابق و پیشینه‌های پژوهش حاکی است که در این حوزه تحقیقات زیادی به موضوع همگرایی و واگرایی و تأثیر ژئوپلیتیک بر آن پرداخته‌اند. به‌عنوان مثال در این زمینه، به تحقیق امام‌جمعه زاده و همکاران (۱۳۸۶)، تحت عنوان «زمینه‌ها و موانع همگرایی در منطقه خلیج فارس» می‌توان اشاره کرد. در این تحقیق این پرسش‌ها مطرح شده که (۱) چرا کشورهای منطقه همگرایی پیشه نمی‌کنند؟ (۲) چه عوامل مشترک در کشورهای منطقه وجود دارد که توانایی تسریع روند همگرایی را دارد؟ و (۳) برای رسیدن به همگرایی کشورهای منطقه با چه موانعی روبرو هستند؟ و در نهایت نتیجه می‌گیرد که سد و بندها در راه همگرایی بسیار است؛ اما اگر دولت‌ها و حاکمان منطقه بخواهند می‌توانند موانع همگرایی را برطرف سازند. و سخن این تحقیق این است که کلید همگرایی در منطقه خلیج فارس در دست نخبگان عملی (ابزاری) و علمی (فکری) حاکم است. تحقیق بعدی، تحقیق آقای بختیارپور و همکاران، (۱۳۹۰) تحت عنوان

«سنجش عوامل و مؤلفه‌های همگرایی بین ج.ا.ا. و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس» است. پرسش تحقیق: چه عوامل و زمینه‌هایی در جهت ایجاد همگرایی بین ایران و کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس وجود دارند؟ نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در عمده‌ترین مؤلفه‌ها در بخش قوت‌ها، مؤلفه‌های سیاسی-دیپلماتیک، در بخش ضعف‌ها، مؤلفه‌های اجتماعی-فرهنگی، در بخش فرصت‌ها، مؤلفه‌های سیاسی-دیپلماتیک، در بخش تهدیدها، مؤلفه‌های نظامی-امنیتی بوده‌اند. هم‌چنین به تعدادی دیگر از تحقیق‌ها در این زمینه، تحت عنوان «روابط ایران و کشورهای عربی خلیج فارس: چشم‌اندازهای آینده» (حافظیان، ۱۳۸۹)، «ژئوپلیتیک، سازه‌ای برای همگرایی کشورهای جهان اسلام» (یوسفی و همکاران، ۱۳۸۹)، و «بررسی چالش‌های جغرافیای سیاسی در همگرایی منطقه‌ای» (حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱) می‌توان اشاره کرد. نتایج حاصله از پیشینه‌ها، به‌ویژه نتایج مربوط به عوامل فرصت‌زا و تهدیدآفرین، همگرایی و واگرایی، در این پژوهش مورد بهره‌برداری قرار گرفته است. مدل مفهومی این پژوهش مبتنی بر شناخت و توصیف تهدیدات و فرصت‌های کشور امارات برای همگرایی یا واگرایی است.

ب - مفهوم شناسی :

ژئوپلیتیک: عبارت است از علم مطالعه روابط متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست و کنش‌های ناشی از ترکیب آن‌ها با یکدیگر. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۷)

امنیت ملی: عبارت است از توانایی یک دولت در اعمال یا جلوگیری از تهدید نسبت با مؤلفه‌های اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به تمامیت ارضی؛ اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به جامعه؛ و اعمال تهدید یا جلوگیری از تهدید نسبت به حکومت. از این‌رو بر اساس وسعت تهدیدهایی که متوجه سه عنصر سرزمین، جامعه و حکومت سیاسی است و میزان توانایی دولت برای اعمال یا جلوگیری از تهدید نسبت به سه عنصر بالا؛ می‌توان ادعان داشت که یک کشور از امنیت بیشتر یا کمتر برخوردار است. (نصری، ۱۳۸۳: ۳۸)

تهدید: از منظر تهدیدکننده به‌عنوان امری عینی و واقعی تلقی می‌شود و اقدامی است که از سوی یک یا چند بازیگر به‌منظور ارباب و تسلیم‌پذیری دیگران، به‌ویژه رقبا و دشمنان، علیه موجودیت، منافع و ارزش‌های موردنظر آنان انجام پذیرد. از سوی تهدید شده امری ذهنی و روانی تلقی می‌شود و احساس ترس و نگرانی است که در اثر عمل یک یا چند بازیگر در وجود بازیگران دیگر شکل می‌گیرد. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۳۳۳) مجموعه عواملی هستند که در نقشی تهدیدکننده در

میزان همگرایی طرفین ایفا می‌کند. با شناخت آنها می‌توان اثر این عوامل را کاهش داد یا از آنها پرهیز نمود. (بختیارپور و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۴)

تعریف فرصت‌ها: کلیه عوامل، عناصر، پدیده‌ها و شرایط بیرون از سامانه هستند که به کمک آنها می‌توان اهداف را محقق ساخت، ضعف‌ها و آسیب‌پذیری‌ها را کاهش داد و تهدیدات را کنترل کرد یا از میان برداشت یا با آنها مقابله کرد. (حسن‌بیگی، ۱۳۹۰: ۳۰۹)

همگرایی و واگرایی: همگرایی به لحاظ مفهومی عبارت است از تقریب و نزدیک شدن افراد به سمت نقطه‌ای مشخص که معمولاً به‌عنوان هدف مشترک آنان شناخته می‌شود و واگرایی در برابر آن عبارت است از تفکیک و جدایی از همدیگر و دور شدن آنها از هدف مشترک و حرکت به سوی هدف‌های خاص. (حافظ‌نیا و همکاران، ۱۳۹۱: ۵) کارل دوپچ همگرایی را روندی می‌داند که طی آن واحدهای مختلف به‌منظور دستیابی به صلح با یکدیگر همکاری می‌کنند... شناسایی و درک متقابل افزایش پیدا می‌کند و حجم بالای مبادلات منطقه‌ای سبب تقویت بازیگران می‌گردد. (امام‌جمعه زاده و همکاران، ۱۳۸۶: ۹)

موقعیت ژئوپلیتیکی کشور امارات: امارات عربی متحده بخشی از شبه‌جزیره عربستان است که در کرانه‌های جنوبی خلیج فارس واقع شده و از شبه‌جزیره قطر در غرب تا شبه‌جزیره مسندام و تنگه هرمز در شرق امتداد دارد. این سرزمین از سمت شمال به خلیج فارس و بخش شمالی کشور عمان، از جنوب و غرب به عربستان و از شرق به دریای عمان و کشور عمان محدود می‌گردد. امارات عربی متحده کشوری دارای سواحل طولانی (۶۴۰ کیلومتر) است و پس از ایران (حدود دو هزار کیلومتر) طولانی‌ترین خط ساحلی را در خلیج فارس دارد. شمالی‌ترین نقطه آن از جنوبی‌ترین بخش سرزمین ایران در تنگه هرمز یعنی جزیره لارک تنها ۳۹ کیلومتر فاصله دارد. از لحاظ شکل، امارات عربی متحده دارای موقعیت ساحلی در کناره‌های خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد. موقعیت ساحلی امارات به دلیل این که آن را در معرض ارتباطات بین‌المللی و تقابل فرهنگ‌های مختلف قرار داده است، نیازهای آن را برطرف می‌کند... (کاردان، ۱۳۸۸: ۶۲) یکی از هشت کشور حاشیه خلیج فارس می‌باشد که در مجاورت مرزهای دریایی ایران قرار دارد. در برخی از زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، نظامی و ... امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به ویژه امنیت سواحل هرمزگان نیز متأثر از کنش‌های متقابل ژئوپلیتیکی با این کشور می‌باشد. (نوذری و همکار، ۱۳۹۲: ۱۲۹)

جغرافیای ناحیه‌ای: مشخصات جغرافیای ناحیه‌ای کشور امارات متحده عربی به شرح جدول زیر

است:

جدول ۱: مشخصات جغرافیای ناحیه‌ای امارات

مساحت	۸۳،۶۰۰ کیلومتر مربع
نوع آب و هوا	آب و هوایی بیابانی دارد.
نوع سرزمین	سرزمینی هموار دارد که قسمت شرقی آن کوهستانی و سردتر است.
نوع خاک	فقط ۰،۷۷ درصد خاک آن قابل کشاورزی است.
زبان رسمی	عربی است و انگلیسی، فارسی، اردم و هندی نیز کاربرد زیادی دارد.
مذهب رسمی	مذهب رسمی امارات اسلام است که حدود ۹۶٪ مردم را شامل می‌شود.
واحد پول	درهم
جمعیت	در سال ۲۰۱۲ حدود ۵،۳۱۴،۳۱۷ نفر برآورد شده و رشد جمعیت آن ۳،۰۵ درصد است و با بیش از ۱۶ مهاجر در سال به ازای هر هزار نفر جمعیت و پنجمین کشور مهاجرپذیر
وضعیت اقتصادی	در سال ۲۰۰۹ چهارمین صادرکننده نفت دنیا بود. سرانه تولید ناخالص داخلی کشور در سال ۲۰۱۱ بر اساس قدرت خرید حدود ۴۸،۵۰۰ دلار در رتبه یازدهم دنیا قرار می‌دهد.
جزیره‌های امارات در خلیج فارس	۴۱ جزیره مانند (ابوالایض - ارزنه - الرفیق - ام‌الحطب - ام‌قصار - بزمشرقی - بزمغربی - بشوم - بوکشیشه - بوکعل - شمیریه - جراب - جزایر غاغه - ...)

وضعیت نفت و گاز امارات: جدول زیر بیانگر میزان ذخایر نفت اثبات شده میزان نفت تولید شده امارات

است. (سلامی، ۱۳۹۰: ۲۵)

جدول ۲: میزان ذخایر نفت اثبات شده و میزان نفت تولید شده

میزان نفت تولید شده (هزار بشکه در روز)						میزان ذخایر نفت اثبات شده (میلیارد بشکه)			
۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۸	۲۰۰۷	۲۰۰۶	۲۰۰۵	۲۰۱۰	۲۰۰۹	۲۰۰۰	۱۹۹۰
۳۸۴۹	۳۷۵۰	۳۰۸۸	۳۰۵۳	۳۱۴۹	۳۹۸۳	۹۷/۸	۹۷/۸	۹۷/۸	۹۸/۱

Bp Statistical Review of world Energy June 2011

تهدیدهای ژئوپلیتیکی امارات در قبال ج.ا.ا: مواردی که سرچشمه تهدیدات کشور امارات علیه امنیت

ملی جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌گردند به شرح زیر است:

۱) **نهایی نشدن مرز امارات با ایران:** مرز دریایی ایران و امارات متحده عربی به دلیل مشکلات ناشی از موافقتنامه شارجه - ایران بر سر جزیره بوموسی هنوز نهایی نشده است. با این حال، دو نوع توافق بین ایران و دبی از یکسو و ایران با شارجه و ام‌القوین از سوی دیگر وجود دارد. در توافق اول، ایران و دبی در ۱۴ اوت ۱۹۷۴، قراردادی به امضا رساندند که در ۱۵ مارس ۱۹۷۵ به تصویب ایران رسید؛ ولی مورد قبول امارات متحده عربی قرار نگرفت. پس از اجرای موافقتنامه

ایران و شارجه در مورد جزیره بوموسی در دسامبر ۱۹۷۱، مقررات ۱۲ مایل آب‌های ساحلی در مورد بوموسی به اجرا درآمد. اعمال این سرحد آبی، با سرحدات آبی ام‌القوین تداخل یافت و منطقه امتیاز نفتی اکسیدنتال در آب‌های ام‌القوین را در برگرفت. ایران برای حل مسئله، حد میانه را بر اساس سواحل دو کرانه تعیین کرد، ولی چون این توافق از حد شفاهی پیش‌تر نرفت، این محدوده همچنان جزء مرزهای رسمی نشده تلقی می‌شود، بنابراین مرزهای ایران با امارات در خلیج فارس، نهایی نشده باقی است. (راستی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۵)

۲) احداث جزایر مصنوعی: در آغاز قرن ۲۱، دولت امارات متحده عربی اعلام کرد که تا ده سال آینده، ۳۲۵ جزیره مصنوعی در آب‌های خلیج فارس خواهد ساخت. با توجه به اهمیت اقتدار و منافع ملی ایران به عنوان دارنده بیشترین ساحل و جمعیت در خلیج فارس، ساخت جزایر مصنوعی امارات در حجم وسیع که در جهان بی‌نظیر است؛ در آینده باعث طولانی‌تر شدن روند تعیین مرزهای دریایی جمهوری اسلامی ایران با امارات، پررنگ‌تر شدن ادعای امارات بر سر جزیره بوموسی ایران و تیرگی روابط ایران با امارات و در نهایت با توجه اهمیت خلیج فارس، باعث حضور بیشتر قدرت‌های فرامنطقه‌ای به ویژه ایالات متحده آمریکا در خلیج فارس و دخالت بیشتر آنان در کشورهای عربی منطقه خواهد شد. (صفوی و همکار، ۱۳۹۰)

۳) ساز جدایی و تفرقه: روابط امارات و ایران به خاطر ادعای امارات بر سر مالکیت سه جزیره تنب کوچک، تنب بزرگ و بوموسی در خلیج فارس تنش‌آمیز می‌گردد. تأکید بر مسائلی که نه تنها مستنداتی را در بر ندارد بلکه زمینه را برای ظهور و بروز تحولات و ناآرامی‌های جدید فراهم می‌آورد. به رغم این که ج.ا.ا. آمادگی خود را برای مذاکره با اماراتی‌ها در رابطه با حل مسئله جزایر سه‌گانه بارها اعلام داشته است اما هر از چندگاهی مقامات امارات سخن از مالکیت این جزایر را مطرح می‌کنند. (پورطالب، ۱۳۸۹: ۲)

۴) همکاری با قدرت‌های جهانی: در سند راهبرد دفاعی آمریکا (منتشر شده در سال ۲۰۱۲) به همکاری با کشورهای حوزه خلیج فارس به منظور جلوگیری از توسعه توانایی‌های هسته‌ای ایران تأکید شده است. (متقی، ۱۳۹۰: ۱۱) در خلیج فارس، امنیت به دنیای بیرون از مرزها و تغییر ماهیت و جهت‌گیری‌های قدرت‌های جهانی وابسته است. عوامل بیرونی با استفاده از ضعف‌های داخلی نقاط اختلاف را تشدید می‌کند و سیاست در این منطقه را هم‌سو با منافع خود و نه منافع کشورهای منطقه شکل می‌دهد. (صفوی و همکار، ۱۳۹۱: ۷۳) امارات متحده عربی تسهیلات

بندری و تسهیلات تعمیر کشتی را در اختیار آمریکا قرار داده و با این کشور همکاری اطلاعاتی دارد. (کردسمن، ۱۳۸۹: ۱۲) امارات ضمن حمایت لجستیکی از ناوگان جنگی آمریکا در حمله به سکوه‌های نفتی و حمله به هواپیمای مسافربری ایران در سال ۱۹۸۸. م، عامل اصلی درگیری مستقیم ایران و آمریکا در حمله آمریکا به کشتی ایرانی «سهند» بود. (حق‌شناس، بی تا)

۵) **نوع حکومت:** از نظر ایران، کشورهای حوزه خلیج فارس نیروهای دست‌نشانده آمریکا محسوب می‌شوند که با تغییرات فرآیندی و ساختاری روبرو هستند. یکی از دلایل تعارض ایران با کشورهای محافظه‌کار منطقه را باید کنش معطوف به دست‌نشانده‌گی در رفتار سیاسی، امنیتی و منطقه‌ای آنان دانست. (متقی و همکار، ۱۳۹۰: ۹۱)

۶) **ساختار فرماندهی و نیروهای مسلح:** نیروی مسلح امارات عربی متحده دارای نیروهای زمینی، دریایی و هوایی بوده و مقر اصلی آن در ابوظبی است. هر چند شمار این نیروها کم است، ولی به پیشرفته‌ترین سامانه‌های تسلیحاتی خریداری شده از کشورهای فرانسه، انگلستان و آمریکا مجهز هستند. ساختار فرماندهی در امارات عربی متحده پیچیده است که دلیل آن به پیچیدگی ساختار سیاسی این کشور باز می‌گردد. (کاردان، ۱۳۸۸)

۷) **هزینه‌های نظامی:** درآمد سرانه بالا در امارات عربی متحده به این کشور اجازه داد تا یکی از بزرگ‌ترین بودجه‌های دفاعی در جهان عرب و یکی از بزرگ‌ترین بودجه‌های نظامی به نسبت جمعیت را در کل جهان داشته باشد. امارات عربی یکی از واردکنندگان مهم تسلیحات است. در دهه ۱۹۹۰، امارات به میزان ۴۷۰ تا ۱۶۰۰ میلیون دلار واردات تسلیحاتی داشت که به طور متوسط سالانه بالغ بر یک میلیارد دلار می‌باشد. (کاردان، ۱۳۸۸: ۶۵) جدول زیر نیز خریدهای تسلیحاتی و کمک‌های امنیتی امارات عربی متحده با کشورهای دیگر را نشان می‌دهد.

جدول ۳: خریدهای تسلیحاتی و کمک‌های امنیتی امارات عربی متحده با سایر کشورها

کشور	نوع	توضیحات
فرانسه	واردات و همکاری در تولید تسلیحات	خرید هواپیماهای جنگنده Mirage 2000-9 (۲۰۰۵)، تانک‌های Leclerc (۲۰۰۶)، موشک‌های ضدکشتی (۲۰۰۴)، ارتقای رادارهای نظامی (۲۰۰۳)، خودروهای زرهی VBL (۲۰۰۴)، اژدرهای A244 (۲۰۰۵)، موشک‌های کروزر Black Shaheen (۲۰۰۵)، موشک‌های هوا به هوا Mica (۲۰۰۵) و ناوهای Kortenear و رزم‌ناوهای Baynunah (۲۰۰۵)
آلمان	واردات تسلیحات	سیستم‌های دریایی (۲۰۰۴)، خودروهای شناسایی مواد هسته‌ای، و... (۲۰۰۵)، ارتقا سیستم‌های ارتباطاتی (۲۰۰۵) و ناوهای Kortenear و برگزاری دوره‌های آموزشی در آلمان (۲۰۰۵)، حضور مشاوران نظامی در امارات (۲۰۰۵)
ایتالیا	واردات	خرید سلاح‌های خودکار (۲۰۰۴)، «سیستم‌های نبرد آینده» FCS برای رزم‌ناوها (۲۰۰۴)، بالگردهای AB 139 و ارتقای بالگردها (۲۰۰۵)
روسیه	واردات	سیستم‌های Pantzyr-SIAD (۲۰۰۶) و تانک‌های BMP-3 IFVS (۲۰۰۶)
آفریقای جنوبی	واردات	خرید سیستم‌های «جنگ الکترونیکی» EW برای بالگردها (۲۰۰۵)، سیستم‌های هشداردهنده دریایی (۲۰۰۴) و خودروهای زرهی RG-31 APCs (۲۰۰۵)
ایالات متحده	واردات تسلیحات و آموزش نظامی	خرید بمب‌های هدایت‌شونده JDAMS (۲۰۰۳)، موشک‌های سام دریایی از نوع Sparrow (۲۰۰۴)، موشک‌های ضدکشتی Harpoon Black (۲۰۰۳)، ماهواره ثریا در سال ۲۰۰۶، سیستم هواایستای TAS (۲۰۰۵)، بالگردهای BlackhawkS-70 (۲۰۰۶)، موشک‌های HIMARSMLs (۲۰۰۶) و موشک‌های ATACAMS (۲۰۰۶) و برگزاری دوره‌های آموزشی در آمریکا و حضور مشاوران نظامی و غیرنظامی

Source: United Arab Emirates (UAE), 16 April 2007

۸) **فعالیت‌های هسته‌ای:** در ژانویه سال ۲۰۰۸، دولت فرانسه موافقت‌نامه همکاری هسته‌ای در حوزه‌های مختلف از جمله تولید انرژی هسته‌ای را با دولت امارات به امضا رسانید. به هر حال، فرانسه تنها کشوری نیست که به دنبال معاملات هسته‌ای با امارات عربی متحده برآمده است. در آوریل سال ۲۰۰۸، دولت امارات با بیان تمایل خود برای تبدیل شدن به «مدلی خوب در منطقه» در راستای همکاری‌های هسته‌ای، یادداشت تفاهمی را با ایالات متحده در زمینه همکاری انرژی هسته‌ای به امضا رسانید. دو کشور همچنین علاقه‌مندی خود را به مذاکره در رابطه با یک توافق‌نامه همکاری هسته‌ای ابراز داشتند (همان، ۷۴)

۹) **پیمان‌های نظامی امارات:** امارات پس از استقلال در سال ۱۹۷۱ اقدام به امضای پیمان دوستی با بریتانیا نمود که طی آن مشورت با انگلیس را در مواقع ضروری تجویز می‌نمود. آمریکا با امارات نیز تا شروع جنگ نفتکش‌ها در ۸۸-۱۹۸۷ هیچ‌گونه توافق‌نامه امنیتی نداشت ولی طرفین در جریان

جنگ نفتکش‌ها در خلیج فارس همکاری نزدیکی را آغاز کردند. امارات در سال ۱۹۹۲ یک قرارداد، توافقنامه امنیتی امضاء کرد که بر اساس آن آمریکا به تأسیسات و امکانات دریایی و هوایی امارات دست یافت و هم چنین امارات در سال ۱۹۹۴ یک پیمان مشترک دفاعی با آمریکا منعقد نمود. در سال ۱۹۹۶ قرارداد دفاعی فی‌مابین انگلیس و امارات امضا و طی آن انگلیس تعهد نمود که در مواقع اضطراری و بحرانی در بازدارندگی تهدیدات داخلی و جلوگیری از تجاوز خارجی علیه امارات، این کشور را مساعدت و به هنگام چنین تجاوزی طرح‌های مناسبی را برای مقابله با آن به مورد اجرا گذارد. در سال ۱۹۹۴ قرارداد دفاعی فی‌مابین بین فرانسه و امارات به امضا رسید و پاریس متعهد شد از آن کشور در مقابل تجاوزات خارجی حمایت و به منظور دفاع از تمامیت ارضی امارات متحده عربی، متناسب با شرایط، اقدامات لازم را انجام دهد. (نواده توپچی و همکار، ۱۳۸۷: ۱۵۸)

۱۰) سپر دفاعی موشکی: به دنبال موافقت کویت، قطر، بحرین و امارات، دولت آمریکا تصمیم گرفت سامانه دفاع موشکی پاتریوت خود را در این کشورها مستقر کند. بنابراین ۴ رادار، ۲۰ سکوی پرتاب، ۶۰ موشک پاتریوت به کویت فروخته شد. سامانه ایکس باند به قطر و سامانه بسیار پیشرفته دفاع هوایی "تاد" نیز به امارات فروخته شد. در واقع تقویت کشورهای حوزه خلیج فارس، با هدف تکمیل کردن سپر ضد موشکی انجام می‌شود. هدف این است که سامانه‌های دفاعی کشورهای خلیج فارس با همدیگر پیوسته شوند و این سامانه با سامانه دفاع ضد موشکی در ترکیه و رژیم صهیونیستی پیوند خورده و در نهایت، یک سپر دفاع موشکی قوی را به وجود آورد. (قربانی، ۱۳۹۱: ۱۶)

ب) فرصت‌های ژئوپلیتیکی ایران در قبال امارات: عوامل مختلفی وجود دارند که در نقش عوامل فرصت‌ساز بین جمهوری اسلامی ایران و امارات تلقی می‌گردند. اگر بیشترین استفاده از این عوامل انجام شود، آنها می‌توانند در ایجاد همگرایی نقش بی‌بدیلی ایفا نمایند. این عوامل عبارتند از:

۱) شیعیان امارات: بیست درصد ساکنان امارات شیعه‌مذهب هستند، اما این رقم را تا پانزده درصد هم گفته‌اند. بیشتر شیعیان مهاجران ایرانی هستند که در سال‌های اخیر شمار آنان فزونی یافته است. شیعیان بیشتر در دبی، شارجه و ابوظبی ساکنند، اما به‌صورت پراکنده در دیگر امیرنشین‌ها نیز حضور دارند. تنها پس از انقلاب بیش از نیم میلیون نفر ایرانی در امارات سکونت گزیده‌اند که اکثراً در دبی ساکنند. شغل بیشتر شیعیان تجارت و برخی نیز به کارهای ساده مشغول

هستند. (جعفریان، ۱۳۸۹: ۴۵۱) شیعیان در امارات در انجام فعالیت‌های مذهبی خود آزاد هستند، اما تشکیل هر نوع حزب و دسته سیاسی ممنوع است. به دلیل حضور قاطع شیعیان در بخش اقتصاد، آنان به‌عنوان یک اقلیت فعال شناخته می‌شوند. (کاردان، ۱۳۸۸: ۶۲)

۲) فرهنگ و دین: امارات با ریشه‌هایی که در فرهنگ اسلامی دارد، روابط قوی با سایر جهان عرب و جهان اسلام برقرار کرده، دولت امارات عمدتاً از طریق بنیاد فرهنگی ابوظبی، درصدد حفظ شکل‌های سنتی هنر و فرهنگ است. هرچند، تغییرات چشم‌گیری در زندگی اجتماعی صورت گرفته است، نگرش به زنان تغییر کرده است و ورزش‌های جدیدی در کنار شترسواری سنتی کم‌کم رایج می‌شوند، همچون ورزش گلف، مسابقات گلف ابوظبی و گران‌ترین مسابقه اسب دوانی جهان، جام جهانی دویی، که هر سال در ماه مارس (اسفند-فروردین) برگزار می‌شود. در امارات، برخلاف کشور همسایه‌اش عربستان، که سعی بر جلوگیری از رواج دین‌های دیگر دارد؛ کلیساهای بسیاری وجود دارد. به دلیل این‌که بسیاری از آسیایی‌ها، امارات را به‌عنوان وطن دوم خود پذیرفته‌اند، رستوران‌ها و مراکز فرهنگی آسیایی بسیاری در این کشور وجود دارد. همچنین تعداد کمی مرکز و مدرسه اروپایی نیز وجود دارد. (ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد)

۳) کمبود نیروی انسانی کارآمد: مشکل اصلی امارات در بخش نظامی، کمبود نیروی انسانی کارآمد، باتجربه و بومی است. در حقیقت تسلیحات بدون توجه به قابلیت‌های به‌کارگیری خریداری شده‌اند و نتیجه نهایی این امر وابستگی مطلق به نیروهای خارجی است. مطابق یک آمار، ۸۰ درصد از کارکنان نظامی امارات عربی متحده در کشوری غیر از امارات متولد شده‌اند. امارات عربی متحده بدون کمک و حمایت ایالات متحده و بریتانیا قادر به انجام عملیات دریایی نیست و از آمادگی اندکی برای جنگ برخوردار است. مهم‌ترین مشکل این نیروها به نیروی انسانی آن مربوط می‌شود، به‌طوری‌که باوجود برنامه‌های جاه‌طلبانه از نیروی انسانی کافی و ماهر برخوردار نمی‌باشد. (کاردان، ۱۳۸۸: ۷۸)

۴) وجود کارکنان خارجی در امارات: امارات در سال ۲۰۰۲ به خارجی‌ها اجازه مالکیت خصوصی داد. اما هرگونه جنگی در ایران می‌تواند موجب عدم ورود اتباع خارجی به این کشور و در نتیجه، رکود شدید بخش مسکن و ساخت‌وساز گردد. در بررسی اخیری که توسط مرکز تجارت عربی انجام شده است، دوسوم اتباع خارجی اعلام نموده‌اند که در بروز جنگ میان ایران و آمریکا، منطقه خلیج فارس را ترک خواهند کرد... در این میان هر چه مهارت و تجربه کارکنان بالاتر باشد،

احتمال خروج آن‌ها نیز بیش‌تر خواهد شد. این در حالی است که عواملی چون افزایش ریسک امنیتی، افزایش فرصت‌های شغلی در کشورهای متبوع، و همچنین کاهش ارزش درهم دست‌به‌دست هم خواهد داد تا حتی کارگران مبتدی و غیرماهر در جستجوی کار نیز، امارات متحده عربی را انتخاب نمایند. (میرشاه‌ولایتی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۳)

۵) اختلافات مرزی عربستان و امارات: منطقه نفت‌خیز بوریمی سال‌های گذشته مورد اختلاف عربستان و ابوظبی و عمان بوده است که بالاخره در سال ۱۹۷۴ سه کشور طی توافقنامه‌ای مسئله را حل نمودند. عربستان طبق این توافقنامه بهره‌برداری انحصاری از میادین نفتی زراره را به دست آورد. "سبرخه مطی" نیز از جمله مناطقی است که در توافق جده به خاک عربستان الحاق شد، امارات عربی متحده مدعی است که این توافقنامه در شرایطی امضاء شده است که امارات در حال استقلال بوده و عربستان نیز اعلام کرده بود تا زمانی که امارات شروط توافقنامه ۱۹۷۴ را قبول نکند، این کشور را به رسمیت نخواهد شناخت، به همین دلیل امارات تحت فشار این توافقنامه را پذیرفته و اکنون به آن توافقنامه پایبند نیست. از سوی دیگر با وجود موافقت دو کشور در سال ۱۹۸۲ برای پایان دادن به کلیه مسائل ارضی خود در یک پیمان امنیتی، هنوز مرز بین دو کشور که حدود ۷۲۵ کیلومتر می‌باشد، مشخص نشده است. (کرمی، ۱۳۹۱)

۶) مشکلات طبیعی: امارات آب‌وهوایی بیابانی و سرزمینی هموار دارد که قسمت شرقی آن کوهستانی و سردتر است و تنها ۰٫۷۷ درصد خاک آن قابل کشاورزی است. (ویکی‌پدیا) این کشور به واسطه‌ی زمین‌های کویری عمدتاً غیرقابل کشاورزی، و به شدت وابسته به واردات غذایی است. این مشکل در میان کشورهای همسایه امارات [در حاشیه جنوبی خلیج فارس] نیز به چشم می‌خورد. (میرشاه‌ولایتی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۳)

۷) وابستگی کشور امارات به تنگه هرمز: کشور امارات یکی تولیدکننده مهم نفت و گاز در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس است. از آنجایی که نفت و گاز مهم‌ترین منابع تولید انرژی در مصارف گوناگون بشر، شامل مصارف خانگی، حمل‌ونقل، صنعت، کشاورزی، فعالیت‌های نظامی و غیره می‌باشند بنابراین سرنوشت انسان‌ها، جوامع و کشورهای مصرف‌کننده و تولیدکننده نفت و گاز خلیج فارس در حال و آینده عمیقاً با تنگه هرمز پیوند می‌خورد؛ اهمیت استراتژیک تنگه هرمز، عمدتاً تابعی از وابستگی کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده نفت و گاز و نیز عبور آن از تنگه هرمز می‌باشد. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۲)

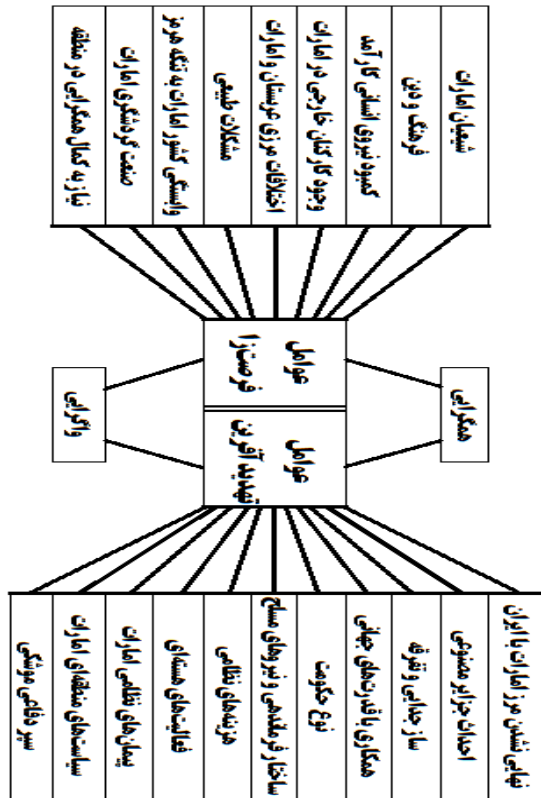

۸) **صنعت گردشگری امارات:** استراتژی توریسم بین‌المللی به شناخت ملت‌ها از یکدیگر، کدورت‌زدایی، تفاهم، صلح، امنیت، تولید ثروت و توسعه کمک می‌کند. یکی از راه‌های تضمین امنیت ملی کشورها توسعه توریسم بین‌المللی است که رابطه‌ای متقابل با امنیت دارد. در این راهبرد وجود اتباع خارجی در قالب توریست و گردشگر به صورت انبوه در فضای ملی، به‌عنوان یک عامل بازدارنده از تهاجم خارجی عمل می‌کند. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۱) دبی، ابوظبی و حاکم‌نشینان کوچک‌تری چون شارجه و رأس‌الخیمه، تداوم رشد صنعت گردشگری را عامل مهمی برای گسترش اقتصادی کشور خود در خلال ده‌سال آینده می‌دانند. (میرشاه‌ولایتی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۴)

۹) **نیاز به کمال همگرایی در منطقه:** منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس مرکب از هشت کشور ایران، عراق، عربستان سعودی، کویت، بحرین، قطر و امارات متحده عربی و عمان به‌عنوان یکی از زیرسیستم‌های اقتصادی جهانی در بُعد انرژی‌های فسیلی عمل نموده و همواره در چرخه رقابت درون منطقه‌ای و جهانی دچار فزاینده بحران شده است. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۱: ۱) منطقه ژئوپلیتیکی در فرآیند تکاملی خود به سازه ژئوپلیتیکی تبدیل می‌شود. در این حالت نیروهای سیاسی منطقه‌ای و غیرمنتظره‌ای فعال شده و فرایندهای همگرایی، واگرایی، کشمکش، ستیز، همکاری و تعاون توسعه می‌یابد... چنانچه نیروهای سیاسی فعال در سازه ژئوپلیتیکی اعم از درونی و برونی بر اساس عناصر و خصیصه‌های ساختاری و کارکردی درون منطقه‌ای با یکدیگر به تفاهم و همسویی رسیده و نوعی همبستگی و وابستگی متقابل توأم با درک مشترک نسبت به امور منطقه فراهم آید سازه ژئوپلیتیکی به صورت تک معیاری یا چند معیاری به کمال و همگرایی می‌رسد و بسترساز تأسیس سازمان منطقه‌ای می‌شود. (حافظ‌نیا، ۱۳۹۰: ۱۱۲)

مدل مفهومی :

نمودار: مدل مفهومی

روش‌شناسی:

روش تحقیق توصیفی تحلیلی است و بر مبنای نتیجه یا دستاورد تحقیق از نوع کاربردی است. جامعه آماری تحقیق، متخصصین امور دفاعی کشور که دانشجوی دکتری یا دارای مدارج علمی در سطح دکتری هستند، انتخاب شده است. که با توجه به تخصصی بودن موضوع و محدودیت وجود صاحب نظران و خبرگان در سطح نیروهای مسلح و مراکز دانشگاهی در دسترس، جامعه آماری به صورت هدفمند به تعداد ۳۰ نفر انتخاب گردید. که با توجه به حجم محدود جامعه آماری، از روش نمونه‌گیری تمام شمار، استفاده شده است. در این تحقیق با استفاده از روش میدانی و ابزار پرسشنامه، و روش کتابخانه‌ای علمی و تخصصی و با ابزارهای کتاب‌های علمی و تخصصی و مقاله‌های علمی و پژوهشی، سایت‌های اینترنتی و

آکادمیک (وب‌گاه‌های معتبر علمی)، کتابخانه و بانک اطلاعات دانشگاه عالی دفاع ملی، داده‌های لازم جمع‌آوری شدند.

برای تعیین روایی محتوایی از ده نفر متخصصان و خبرگانی که در حوزه ژئوپلیتیک فعالیت داشتند، درخواست شد تا ضرورت تأثیر هر یک از عامل‌های تهدید‌آفرین یا عامل‌های فرصت‌زا را بر اساس طیف دو قسمتی «بلی» یا «خیر» بررسی نماید. ضریب روایی محتوایی تک‌تک عوامل و کل پرسشنامه از حداقل ضریب روایی محتوایی در نظر گرفته شده یعنی $0/42$ بیشتر شده و به این معنی است که پرسشنامه از روایی محتوایی بسنده برخوردار است. برای ارزیابی پایایی پرسشنامه از روش دو نیمه با استفاده از آزمون گاتمن، ضریب پایایی $0/85$ به دست آمد. در مورد ادبیات تحقیق از روش توصیفی تحلیلی و در مباحث آماری در سطح آمار توصیفی از جداول توزیع فراوانی و در سطح آمار استنباطی از تحلیل عاملی آزمون‌های فریدمن استفاده شد. جمع‌آوری اطلاعات از روش تحقیقات میدانی با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته و سؤالات آن با استفاده از طیف لیکرت تهیه شد. در این تحقیق عوامل فرصت‌زا، عوامل سیاسی، اقتصادی، جغرافیایی و فرهنگی هستند که موجب همگرایی بیشتر در حوزه‌های مختلف و ایجاد فرصت برای تقویت روابط و نزدیکی بین دو کشور می‌گردد و عوامل تهدید‌آفرین باعث واگرایی بیشتر و تضعیف روابط دو کشور می‌شود.

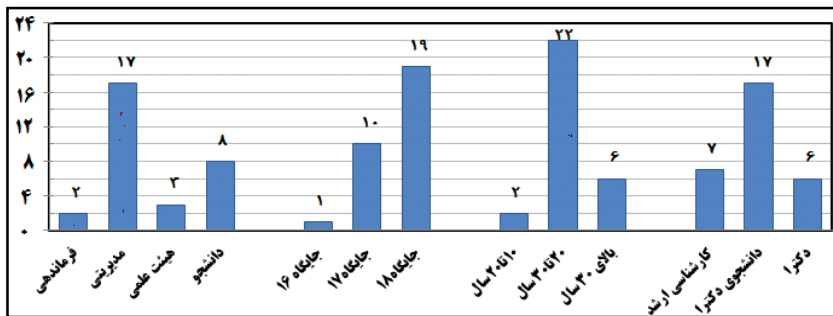
تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق:

در این تحقیق ۲۰ عامل فرصت‌زا و تهدید‌آفرین کشور امارات، بر اساس طیف لیکرت با یک مقیاس نگرش سنج ۵ گزینه‌ای از خیلی زیاد تا خیلی کم در قالب پرسش‌نامه در بین جامعه نمونه توزیع گردید که تعداد ۳۰ پاسخ‌نامه دریافت گردید. اطلاعات حاصل از پرسش‌نامه در زمینه مشخصات فردی شامل نوع مسئولیت، جایگاه خدمتی، سابقه خدمت، میزان سطح تحصیلات، سازمانی یا محل خدمت به شرح زیر است:

بر اساس نتایج به دست آمده تعداد ۲ نفر معادل ۶,۷ درصد از پاسخگویان در پست‌های فرماندهی و ۱۷ نفر معادل ۵۶,۷ درصد مدیریتی، ۳ نفر معادل ۱۰ درصد هیئت‌علمی و ۸ نفر معادل ۲۶,۶ درصد دانشجویان در مقطع دکتری در دانشگاه عالی دفاع ملی داشتند. بیشترین فراوانی‌ها مربوط به جایگاه خدمتی (۱۸) به تعداد ۱۹ نفر معادل ۶۳,۴ درصد و جایگاه خدمتی (۱۷) به تعداد ۱۰ نفر معادل ۳۳,۳ درصد از کل پاسخگویان است. بیشترین فراوانی مربوط به گروه ۲۰ تا ۳۰ سال سابقه خدمت

۲۲ نفر معادل ۷۳،۳ درصد و بالای ۳۰ سال سابقه خدمت ۶ نفر معادل ۲۰ درصد از کل پاسخگویان است. در مجموع حدود ۹۳،۳ درصد پاسخ دهندگان از سابقه خدمتی بالای ۲۰ سال برخوردار بودند. فراوانی سطح تحصیلات مربوط به کارشناسی ارشد به تعداد ۷ نفر معادل ۲۳،۳ درصد و ۶ نفر معادل ۲۰ درصد در مقطع دکتری است. و مابقی پاسخگویان یعنی به تعداد ۱۷ نفر معادل ۵۶،۷ درصد از دانشجویان در مقطع دانشجوی دکتری دانشگاه عالی دفاع ملی هستند. هم‌چنین از ستاد کل نیروهای مسلح به تعداد ۱۹ نفر معادل ۶۳،۳ درصد پاسخگویان، و از ارتش جمهوری اسلامی ایران، به تعداد ۱۱ نفر معادل ۳۶،۷ درصد به پرسشنامه این تحقیق پاسخ دادند.

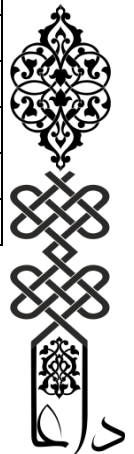
شکل ۱: نمودارهای جمعیت شناختی تحقیق

در این تحقیق با استفاده از آزمون فریدمن به رتبه‌بندی عوامل تهدیدآفرین و فرصت‌زا پرداختیم نتایج زیر حاصل گردید:

جدول (۴): رتبه‌بندی عوامل تهدیدآفرین

میانگین رتبه	شاخص	میانگین رتبه	شاخص
۷،۳۳	پیمان‌های نظامی امارات	۷،۴۵	سپر دفاعی موشکی
۶،۸۸	همکاری با قدرت‌های جهانی	۷،۰۵	نهایی نشدن مرز امارات با ایران
۵،۷۰	احداث جزایر مصنوعی	۶،۸۵	سیاست‌های منطقه‌ای امارات
۵،۶۳	فعالیت‌های هسته‌ای	۵،۶۸	هزینه‌های نظامی
۴،۶۲	ساختار فرماندهی و ن. م.	۵،۴۵	ساز جدایی و تفرقه
		۳،۳۵	نوع حکومت

نتایج به‌دست‌آمده مطابق جدول (۴) بیانگر این است که در از بین ۱۱ عامل تهدیدآفرین، به ترتیب عواملی همچون «سپر دفاع موشکی»، «پیمان‌های نظامی امارات»، «نهایی نشدن مرز امارات با ایران»، «همکاری با قدرت‌های جهانی»، «سیاست‌های منطقه‌ای امارات» و رتبه اول تا پنجم را از نظر پاسخ‌دهندگان کسب کردند.

جدول (۵): رتبه‌بندی عوامل فرصت‌زا

میانگین رتبه	شاخص	میانگین رتبه	شاخص
۶,۶۰	شیعیان امارات	۶,۹۷	وابستگی کشور امارات به تنگه هرمز
۴,۸۷	کمبود نیروی انسانی کارآمد	۶,۰۰	فرهنگ و دین
۴,۷۵	نیاز به کمال همگرایی در منطقه	۴,۸۰	وجود کارکنان خارجی در امارات
۳,۹۵	اختلافات مرزی عربستان و امارات	۴,۰۰	صنعت گردشگری امارات
		۳,۰۷	مشکلات طبیعی

نتایج به دست آمده مطابق جدول (۵) بیانگر این است که از بین ۹ عامل فرصت‌زا، به ترتیب عواملی «وابستگی کشور امارات به تنگه هرمز»، «شیعیان امارات»، «فرهنگ و دین» رتبه اول تا سوم را از نظر پاسخ‌دهندگان کسب کردند.

تحلیل عاملی: با اجرای فرمان آنالیز فاکتور نرم‌افزار اس.پی.اس.اس ۱۸، نتایج زیر حاصل شد: جدول (۶) نتیجه آزمون بارتلت که تقریبی از آماره کای دو است، نشان داده شده است. مقدار sig. آزمون بارتلت، کوچک‌تر از ۵ درصد است (۰,۰۰۰) که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار، مدل عاملی، مناسب است. هم‌چنین شاخص کی.ام.او. با مقدار ۰,۶۳ در ابتدای جدول آمده است و چون مقدار آن از حداقل مورد نیاز (۰,۵) بیشتر است پس تعداد نمونه یعنی تعداد پاسخ‌دهندگان برای تحلیل عاملی اکتشافی با احتیاط می‌توان کافی دانست. جدول (۷) به ترتیب اشتراک اولیه و اشتراک استخراجی را نشان می‌دهد. اشتراک یک متغیر برابر توان دوم همبستگی چندگانه (R^2) برای متغیرهای مربوطه با استفاده از عامل‌ها به عنوان پیش‌بینی کننده است. تمامی اشتراک‌های اولیه چون بیان‌کننده اشتراک‌ها قبل از استخراج عامل (یا عامل‌ها) است، برابر ۱ است. در ستون دوم به غیر از عامل 04 (وجود کارکنان خارجی در امارات) هیچ‌کدام از متغیرهای مقادیر اشتراک استخراجی کمتر ۰,۵ نیست. هر چه این مقادیر بزرگ‌تر باشند، عامل‌های استخراج شده، تغییرها را بهتر نمایش می‌دهند.

جدول (۶): آزمون بارتلت و شاخص کی.ام.او. برای بررسی کفایت نمونه

عوامل	تهدید آفرین	فرصت‌زا
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	۰,۵۵	۰,۶۳
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	۱۷۰,۲۵
	df	۳۶
	Sig.	۰,۰۰۰

جدول (۷) اشتراک‌های اولیه و استخراجی با روش مؤلفه‌های اصلی

مؤلفه‌های تهدید آفرین	اولیه	استخراجی	مؤلفه فرصت‌زا	اولیه	استخراجی
T1	۱,۰۰۰	۰,۸۵۳	O1	۱,۰۰۰	۰,۸۱۵
T2	۱,۰۰۰	۰,۶۵۳	O2	۱,۰۰۰	۰,۷۱۴
T3	۱,۰۰۰	۰,۷۲۳	O3	۱,۰۰۰	۰,۶۳۱
T4	۱,۰۰۰	۰,۶۳۰	O4	۱,۰۰۰	۰,۴۸۰
T5	۱,۰۰۰	۰,۹۲۶	O5	۱,۰۰۰	۰,۶۷۷
T6	۱,۰۰۰	۰,۷۹۶	O6	۱,۰۰۰	۰,۷۱۲
T7	۱,۰۰۰	۰,۶۶۷	O7	۱,۰۰۰	۰,۸۰۸
T8	۱,۰۰۰	۰,۸۵۱	O8	۱,۰۰۰	۰,۶۷۵
T9	۱,۰۰۰	۰,۷۹۴	O9	۱,۰۰۰	۰,۵۹۱
T10	۱,۰۰۰	۰,۷۵۳			
T11	۱,۰۰۰	۰,۸۰۰			

جدول (۸): ماتریس چرخیده شده اجزاء

مؤلفه	دسته			
	۱	۲	۳	۴
T1	-۰,۱۶۲	-۰,۴۲	-۰,۸۹۸	۰,۱۴۰
T2	-۰,۰۸۳	۰,۱۹۵	۰,۷۵۱	۰,۲۰۸
T3	۰,۰۱۵	۰,۸۱۷	۰,۱۴۰	۰,۱۹۱
T4	-۰,۰۸۷	۰,۵۳۱	۰,۱۵۷	-۰,۵۶۲
T5	-۰,۰۳۸	-۰,۰۱۲	-۰,۲۱۶	۰,۹۳۷
T6	-۰,۶۳۷	۰,۳۰۰	-۰,۰۱۸	۰,۵۴۸
T7	-۰,۶۲۶	۰,۲۵۳	-۰,۲۴۳	۰,۳۹۰
T8	۰,۹۱۲	-۰,۰۵۲	۰,۰۱۷	-۰,۱۲۲
T9	-۰,۴۲۱	۰,۷۴۴	۰,۲۴۷	-۰,۰۳۵
T10	-۰,۵۱۹	۰,۴۳۹	۰,۵۱۰	-۰,۱۷۷
T11	-۰,۶۲۸	-۰,۶۳۱	-۰,۰۵۶	۰,۵۹

مؤلفه	دسته		
	۱	۲	۳
O1	-۰,۰۴۵	۰,۸۶۷	۰,۲۴۶
O2	۰,۱۹۷	-۰,۸۲۱	-۰,۰۲۵
O3	۰,۷۳۸	-۰,۰۴۸	۰,۲۸۹
O4	۰,۶۶۶	-۰,۱۲۶	۰,۱۴۳
O5	-۰,۸۰۴	-۰,۱۵۱	-۰,۰۸۳
O6	۰,۷۵۲	-۰,۲۷۷	۰,۲۶۰
O7	-۰,۲۰۳	-۰,۰۲۴	-۰,۸۷۵
O8	۰,۲۰۱	-۰,۱۸۴	۰,۷۷۵
O9	۰,۷۴۳	-۰,۱۹۱	-۰,۰۵۴

جدول (۸) نتیجه تحلیل عاملی روی ۱۱ مؤلفه تهدید آفرین در ۴ دسته به‌عنوان عامل‌های اصلی و اگرایی را شناسایی می‌کند. دسته اول دارای ۴ مؤلفه، دسته دوم دارای ۳ مؤلفه، دسته سوم دارای ۲ مؤلفه و دسته چهارم دارای ۲ مؤلفه دارای بار عاملی بیشتری هستند. نتیجه تحلیل عاملی روی ۹ مؤلفه فرصت‌زا در ۳ دسته به‌عنوان عامل‌های اصلی همگرایی را شناسایی می‌کند. دسته اول دارای ۵ مؤلفه، دسته دوم دارای ۲ مؤلفه، دسته سوم دارای ۲ مؤلفه دارای بار عاملی بیشتری هستند. تحلیل

عاملی اکتشافی نشان می‌دهد که: عامل‌های (تهدید آفرین) «ساختار فرماندهی و نیروهای مسلح»، «هزینه‌های نظامی»، «فعالیت‌های هسته‌ای» و «سیاست‌های منطقه‌ای امارات» تحت دسته اول عامل‌های واگرایی قرار می‌گیرند. و عامل‌های (فرصت‌زای) «کمبود نیروی انسانی کارآمد»، «وجود کارکنان خارجی در امارات»، «اختلافات مرزی عربستان و امارات»، «مشکلات طبیعی» و «نیاز به کمال همگرایی در منطقه» تحت دسته اول عامل‌های همگرایی قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

نتیجه‌گیری:

جمهوری اسلامی ایران برای نیل به آرمان‌های تعریف‌شده در انقلاب اسلامی و شکستن چارچوب ظالمانه‌ی بین‌المللی، نیازمند اتحاد بیش از پیش مسلمانان با اتکا به تقریب بین‌المذاهب اسلامی و مردمی مستضعف جهان با رویکرد عدالت‌گستری در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... می‌باشد. لذا در این رابطه فرصت‌ها و چالش‌هایی وجود دارد که موضوع این مقاله قرار گرفت. نباید فراموش کرد تشدید حساسیت عربی به‌ویژه امارات بر ضد ایران، در دستور کار کشورهای فرا منطقه‌ای قرار دارد و این رویکرد می‌تواند با بهره‌برداری از حساسیت تاریخی و ایجاد فضای گفتمانی منفی، زمینه‌ی واگرایی بین ایران و کشورهای منطقه خلیج فارس به‌ویژه امارات را تشدید کند. شناخت دقیق و صحیح فرصت‌ها و تهدیدات فراروی نظام جمهوری اسلامی ایران، توانایی لازم را برای حفظ و افزایش منافع و اهداف ملی و بالا بردن توان امنیت ملی فراهم می‌نماید. بر اساس راهبرد پیوند نیازهای دیگران به فضای کشور، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با تأمین امنیت صادرات نفت از تنگه هرمز می‌تواند امارات را به امنیت، قدرت، منزلت و استفاده بهینه از موقعیت ژئوپلیتیکی (مانند تنگه هرمز و...) خود وابسته کند. برای این‌که امارات یکی از مهم‌ترین تولیدکنندگان و صادرکنندگان نفت خام در دنیاست؛ و جهت صادرات نفت خود نیاز به برقراری امنیت در خلیج فارس به‌ویژه تنگه هرمز دارد. بقاء و توسعه وابستگی امارات متحده عربی به‌عنوان یکی از تولیدکنندگان مهم نفت و گاز و کشورهای مصرف‌کننده نفت و گاز امارات و کشورهای سرمایه‌گذار و دارای منافع در امارات به تنگه هرمز، موجب افزایش اقتدار و منزلت ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه و جهان می‌گردد. هم‌چنین بر اساس همین راهبرد، ج.ا.ا. می‌تواند در جهت تأمین آب و غذا کشور امارات و صادرات میوه و خشکبار، مرکبات و... به این کشور سرمایه‌گذاری کرده و در چارچوب نیازهای

امارات به آب، غذا، میوه و ... این کشور را به مزیت‌های سرزمینی خودش وابسته کند. به دلیل قدرت خوب اقتصادی امارات، بر اساس راهبرد سرمایه‌گذاری خارجی، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند با جلب و توسعه سرمایه‌گذاری بخش دولتی و خصوصی امارات در طرح‌ها و پروژه‌های داخلی، علاوه بر رشد توسعه، زمینه‌ساز امنیت ملی باشد. دو کشور با استفاده از راهبرد توسعه‌ی توریسم می‌توانند به شناخت بیشتر ملت‌ها از یکدیگر، کدورت‌زدایی، تفاهم، صلح، امنیت، تولید ثروت و توسعه کمک کنند.

ج.ا.ا. با بهره‌گیری از نیاز مشترک امنیتی تنگه هرمز و خلیج فارس، همگرایی منطقه‌ای را با کشورهای منطقه به‌ویژه امارات متحده عربی شکل بدهد و امنیت پایدار در خلیج فارس و تنگه هرمز را تضمین نماید. دو کشور با اتخاذ رویکردهای همگرا و راهبردهای ژئوپلیتیکی مثل راهبرد توسعه‌ی توریسم، معادله ژئوپلیتیکی، راهبرد سرمایه‌گذاری خارجی و توسعه آن در فضای ملی و استراتژی پیوند نیازهای دیگران به فضای کشور و پرهیز از رویکردهای واگرا به تقویت صلح و همکاری، توسعه و امنیت کمک کنند. دو کشور به‌نوعی همبستگی و وابستگی متقابل توأم با درک مشترک نسبت به امور منطقه می‌توانند دست یابند و به شکل‌گیری سازمان منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس، کمک شایانی نموده و با سایر کشورهای منطقه به کمال همگرایی برسند.

پیشنهادها:

- ۱- مؤلفه‌های ژئوپلیتیک کشورهای ج.ا.ا. و امارات در زمینه‌های برنامه‌ریزی‌های هدفمند، مدنظر برنامه‌ریزان سیاست خارجی و اقتصادی قرار گیرد.
- ۲- مسئولین سیاست خارجی، با پرهیز از رویکردهای واگرا، و در جهت تقویت صلح و همکاری، توسعه و امنیت منطقه خلیج فارس تلاش کنند؛ و با بهره‌گیری از نیاز مشترک امنیتی تنگه هرمز و خلیج فارس، همگرایی منطقه‌ای را شکل بدهند.
- ۳- مسئولین سیاست خارجی، به دنبال شکل‌گیری سازمان منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس باشند.
- ۴- کارگزاران سیاست خارجی بایستی از طریق مجامع بین‌المللی در خصوص رفع ابهام‌ها و اختلاف‌های مرزی دو کشور اقدام و به ادعاهای بی‌اساس امارات در خصوص جزایر سه‌گانه پایان دهند.

فهرست منابع

الف - منابع فارسی:

- امام‌جمعه‌زاده، سیدجواد و همکاران. (۱۳۸۶). "زمینه‌ها و موانع همگرایی در منطقه خلیج فارس". مجله دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان، سال نوزدهم، ش ۴.
- بختیارپور، علی و همکاران، (زمستان ۱۳۹۰). "سنجش عوامل و مؤلفه‌های همگرایی بین ج.ا.ا. و کشورهای شورای همکاری خلیج فارس". تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی. فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره ۳۵.
- پورطالب، روح‌الله. (اردیبهشت ۱۳۸۹). "جزایر سه‌گانه و نقش ایران در امنیت خلیج فارس". تهران: مرکز مطالعات خلیج فارس، ماهنامه خلیج فارس و امنیت.
- جعفریان، رسول. (۱۳۸۹). "اطلس شیعه". تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- حاجی صادقی، عبدالله. (۱۳۸۳). "اسبب‌شناسی ارکان انقلاب اسلامی ایران"، تهران: فصلنامه حصون، شماره ۲.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و همکار. (۱۳۸۸). "علائق ژئوپلیتیک و راهبرد ملی مطالعه موردی: ایران نسبت به آسیای مرکزی". تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک - نشریه علمی - پژوهشی دانشگاه عالی دفاع ملی، سال دهم، شماره ۳۶.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و همکاران. (بهار ۱۳۹۱). "بررسی چالش‌های جغرافیای سیاسی در همگرایی منطقه‌ای مطالعه موردی: سازمان همکاری‌های اقتصادی (اگو)". فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۸، ش ۱.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۰). "اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک". مشهد: انتشارات پاپلی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۰). "استراتژی‌های ژئوپلیتیکی تولید صلح، امنیت و توسعه". تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، جزوه درسی مرتبط با درس: ژئوپلیتیک و ژئواستراتژی.
- حافظ‌نیا، محمدرضا. (آذر ۱۳۹۱). "بهداسازی اقتصادی فراگیر و امنیت پایدار در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس". تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع)، دومین همایش جغرافیا؛ توسعه، دفاع و امنیت.
- حافظیان، محمدحسین. (تابستان ۱۳۸۸). "روابط ایران و کشورهای عربی خلیج فارس". فصلنامه مطالعات خاورمیانه. سال شانزدهم. ش ۲.
- حسن‌بیگی، ابراهیم. (۱۳۹۰). "مدیریت راهبردی". تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی؛ دانشگاه عالی دفاع ملی.
- راستی، عمران و همکاران. (۱۳۹۱). "تأملی بر قلمروسازی و قلمروگستری امارات متحده عربی در خلیج فارس". فصلنامه راهبرد دفاعی، سال دهم، شماره ۳۸.
- رشنو، نبی‌الله. (۱۳۸۷). "الزامات ژئوپلیتیک در سیاست خارجی ج.ا.ا.". مجموعه مقالات سیاست خارجی توسعه‌گرا. تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک، معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی
- سلامی استاد، محمد. (۱۳۹۰). "اهمیت راهبردی تنگه هرمز در نظام بین‌الملل و نقش آن برای ج.ا.ا.". تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، ماهنامه اطلاعات راهبردی، سال نهم، شماره ۱۰۱.
- صفوی، سیدیحیی و همکار. (۱۳۹۰). "پیامدهای احداث جزایر مصنوعی امارات متحده عربی بر ایران در خلیج فارس". تهران: انجمن ژئوپلیتیک ایران - فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هفتم، شماره ۳.

- صفوی، سید یحیی و همکار. (خردادماه ۱۳۹۱). "امنیت پایدار در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس؛ در پرتو ناپایداری نیروهای مگرا و واگرا ساز". چکیده مقالات همایش سراسری: امنیت پایدار. تهران: دانشگاه جامع امام حسین (ع)
- قربانی، مزگان. (۱۳۹۱). "استقرار سپر دفاع موشکی آمریکا در خلیج فارس و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ا.". تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۳۸.
- کاردان، عباس. (۱۳۸۸). "ساختار و توانمندی نظامی کشورها: امارات متحده عربی". تهران: ماهنامه اطلاعات راهبردی، سال ششم، شماره ۶۸.
- کردسمن، آنتونی. (۱۳۸۹). "توازن نظامی کشورهای منطقه خلیج فارس در سال ۲۰۱۰"، ترجمه: رضا سلطانیان. تهران: ماهنامه اطلاعات راهبردی، سال هشتم، شماره ۸۶.
- متقی، ابراهیم و همکار. (۱۳۹۰). "انگو و روند در سیاست خارجی ایران"، قم: انتشارات دانشگاه مفید.
- متقی، ابراهیم. (۱۳۹۰). "فرایند تحول در کارکرد و ساختار دیپلماسی نظامی آمریکا"، تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۱۴.
- میرشاهولایتی، فرزانه و همکار. (مترجمان). (۱۳۸۸). "وضعیت دفاعی و امنیتی امارات متحده عربی، شامل پیش‌بینی پنج‌ساله صنعت دفاعی"، تهران: مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- نجفی فیروزجایی، عباس. (۱۳۸۸). "نگاه اعراب به ایران؛ گفت‌وگوها و رویکردها"، تهران: مرکز تحقیقات استراتژیک، معاونت پژوهش‌های سیاست خارجی
- نصری، قدیر (مترجم). (۱۳۸۳). "رهیافتی جامع برای مطالعه امنیت ملی در خاورمیانه"، مارتین، لینورجی. (مؤلف). تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی در خاورمیانه.
- نواده توپچی، حسین و همکار. (۱۳۸۷). "حضور نظامی ناتو در خلیج فارس و تأثیر آن بر توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر جنگ آینده". تهران: فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک- نشریه علمی - پژوهشی دانشگاه عالی دفاع ملی، سال نهم، شماره ۳۳.
- نودری، فضل‌اله و همکار. (۱۳۹۲). "تبیین عوامل مؤثر ژئوپلیتیکی امارات متحده عربی و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ا.". فصلنامه راهبرد دفاعی، سال یازدهم، شماره ۴۱.
- یوسفی، ثریا و همکاران. (فروردین ۱۳۸۹). "ژئوپلیتیک سازه‌ای برای همگرایی کشورهای جهان اسلام". مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام.

ب- سایت:

- حق‌شناس کمیاب، سیدعلی. (بی تا). "سیاست خارجی امارات و تنش‌های مرزی با همسایگان". سایت: موسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور <http://www.asnoor.ir>
- کریمی، کامران. (۱۳۹۱). «روابط عربستان و امارات در سایه اختلافات مرزی». وبسایت مرکز بین‌المللی مطالعات صلح به آدرس: <http://peace-ipsc.org/fa>
- United Arab Emirates (UAE), 16 April 2007, The Institute for National Security Studies (INSS), [http://www.inss.org.il/upload/\(FILE\)118821447.pdf](http://www.inss.org.il/upload/(FILE)118821447.pdf)

